

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN (1881–1955)

KAROL NANDRÁSKY, Evanjelická, bohoslovecká fakulta UK, Bratislava

Marie-Joseph Pierre Teilhard de Chardin sa narodil 1. mája 1881 v rodinnom zámku Sarcenat, ktorý leží 7 km od Clermont-Ferrand v Auvergne (Francúzsko) na svahoch des Puy de Dôme v asi 800 m výške. Pierre Teilhard bol štvrtým dieťaťom z jedenástich súrodencov zámožnej rodiny. Jeho otec, Emmanuel Teilhard de Chardin, občas pracoval ako knihovník v mestskej knižnici neďaleko mestečka Clermont-Ferrand. Bol členom tunajšej Akadémie pre vedu, literatúru a umenie. Zaoberal sa históriou a zaujímal sa o prírodovedecký výskum. Na jeho písacom stole nechýbali ani anglické časopisy. Kým sa deťom dostávalo domácej výučby, učil ich latinčinu. Matka, Berthe Adèle, rodená Dom-pierre d'Hornoy učila deti milovať „malého Ježiška“ a svojou hlbokou, ale neproblematickou katolíckou zbožnosťou utvárala atmosféru rodiny. Heslom rodiny bolo „Igneus est illis viger et celestis origo“ (Oheň je ich energiou a nebeským ich pôvod).

Skoro sedemdesiatročný Teilhard spomína, že ako sedem ročný cítil príťažlivosť k železu pre jeho trvanlivosť. Keď spoznal, že hrdzavie, začali ho príťahovať priesevité a sfarbené kryštály. Tieto zážitky z detstva Teilhard vysvetľoval ako hľadanie niečoho trvalého, čo na druhej strane svedčí aj o elementárnom strachu z pominuteľnosti, ktorý ženie človeka k hľadaniu Absolútneho.

Teilhard strávil 11 rokov uprostred svojej rodiny v Sarcenate. Tento pobyt prerušili len občasné návštevy majetku Murolo pri ústí rieky Ariel. V rodine sa mu dostávalo súkromnej výučby a keď táto už nestačila, v apríli 1892 podľa rodinnej tradície ho rodičia dali do kolégia Notre-Dame do Mongré vo Villenfranche-sur-Saône (25 km od Lyonu). Na škole vyučovali jezuiti a vládla tu prísna disciplína. Povolenie bolo treba i na prechádzku v záhrade.

Na sviatok Vstúpenia 26. mája 1892 Teilhard prvýkrát pristúpil k prijímaniu.

V roku 1897 po záverečnej skúške na kolégiu, ktorú urobil s výborným prospechom, opustil Mongré a v roku 1898 doplnil svoje vedomosti skúškou z matematiky v Clermont-Ferrand.

Jezuiti v Mongré dali Teilhardovi viac ako tradičnú výchovu. Vzbudili v ňom túžbu: stať sa jezuitom. 20. marca 1899 sa Teilhard stal novicom jezuitského rádu v Aix-en-Provence. Tu sa začali utvárať asketické zásady jeho osobnosti. Našiel tu aj dvoch dobrých priateľov Pierre Charlesa a Augusta Valensina. A. Valensin bol dôverným priateľom

modernistu Maurica Blondela. Z Teilhardových profesorov z doby noviciátu treba spomenúť najmä Henri Bremonda, ktorý Teilharda učil už na gymnáziu v Mongré a ktorého niektorí už vtedy obviňovali z modernizmu. (Neskôr opustil rád jezuitov a napísal dielo *Literárne dejiny náboženského citu vo Francúzsku*.) V októbri 1900 Teilhard prešiel z noviciátu v Aiu do juvenátu v Laval, kde 25. marca 1901 zložil svoj prvý sľub, ktorým sa stal jezuitom. Prvé dva roky juvenátu boli venované literárnym štúdiám. Tým bolo spojené štúdium francúzštiny, latinčiny a gréčtiny. Teilhard zároveň navštevoval aj blízku univerzitu v Caen (Normandia). V roku 1902 vyšli zákony, ktoré nútili francúzskych jezuitov, aby svoj dorast vychovávali mimo Francúzska. Tak sa Teilhard s juvenátom v Laval dostal do Jersey (Anglicko), kde v r. 1902—1905 absolvoval filozofické vzdelanie.

Ďalšie tri roky strávil Teilhard v Káhire ako profesor chémie a fyziky na jezuitskom kolégiu *Svätá rodina*. Znova sa ho tu zmocnil záujem o prírodu, ktorá ho neustále priťahovala. Chodil do okolia Káhiry, zbieral fosílie, motýle ba i škorpióny. Okrem fosílií ho zaujímali minerály, ale i hmyz a fauna a stále a viac ho priťahovalo štúdium geológie a najmä paleontológie. Občas aj kázal, ale z listov vysvitá, že radšej učil, ako kázal. Mal 27 rokov, keď sa vracal z Egypta. Jeho rád ho poslal do Hastingsu (Anglicko), aby získal teologické vzdelanie. Tým nastúpil cestu, ktorá viedla k vysviacke za kňaza.

V r. 1908—1912, ktoré strávil v Hastingse, sa Teilhard plne venoval štúdiu teológie. Robil to v čase, ktorý bol nanajvýš dramatický pre cirkev vôbec a pre jej kňazský dorast zvlášť. Bolo to v dobe tesne po odsúdení katolíckeho modernizmu v r. 1907 encyklikou *Pascendi* Pia X. Katolícky modernizmus bol historickým prejavom toho, že starý náboženský kmeň katolicizmu síce umieral, ale neodumrel, keď vydal plod, ktorý začal zelenieť nádejami a kvitnúť prísľubmi, ponúkajúcimi nové myšlienkové úrody. Bol však tvrdo a neúprosne zrazený do priepasti a privalený kameňom antimodernistickej prísahy, ktorú nariadil Pius X. a ktorú zložili aj v Hastingse, ako o tom svedčia Teilhardove listy z tej doby. Snáď aj pre tieto skutočnosti sa nám nič nezachovalo o tom, ako Teilhard prijímal teológiu, ktorú mu v Hastingse predkladali. Veď tamojší bohoslovci sa určite dozvedeli napr. o smrti exkomunikovaného jezuitu a modernistu G. Tyrrella, ktorý zomrel neďaleko od Hastingsu (v Storringtone) v roku 1909. Cirkev mu nielenže odoprela cirkevný pohreb, ale suspendovala aj abbé Brémonda za to, že sa nad Tyrrellovou rakvou pomodlil. Také správy z blízkeho okolia zmrazovali krv a nútili bohoslovcov k najvyššej opatrnosti.

Podľa Teilhardovho životopisu, ktorý napísal Robert Speaight, Teilhard v tej dobe uznával, že nie vždy pokladá teológiu za zaujímavú. Napriek tomu treba konštatovať, že Teilhard získal štúdiom teológie čosi veľmi dôležité. Bola to nová perspektíva horizontu, z ktorej sa začal dívať na výsledky vedy. Svedčia o tom jeho riadky, ktoré napísal 23. apríla

1910: „Teológia upriamuje moje myšlienky na všeličo a začínam tušiť, že existuje mnoho otázok, ktoré sú menej príjemné, zato však pre život dôležitejšie ako veda; preto sa neraz pýtam, či sa skôr alebo neskôr nevydám tým smerom.“ Teilhard vtedy ešte netušil, že vedecké bádanie sa mu stane povoláním a rozšíri jeho horizont aj na oblasť teológie.

Teilhardov prírodovedecký záujem nezhasol ani v Hastingse a paleontológia ho naďalej priťahovala. Skúmaním fosilných útvarov a prírodných javov sa Teilhard postupne presvedčil o vývoji sveta a o tom, že nezadržateľný pohyb evolúcie má aj duchovný význam. Pri čítaní Bergsonových prác sa stretol s vánkom, ktorý rozniatil plameň, ktorý už v jeho duši horel. Ako žiara svetla si ho podmanila myšlienka evolúcie. Odhalila mu procesualnosť sveta a náuku o nej prijímal ako zasľúbenie, ktoré ho mocne oslovilo. Nevie sa, kedy čítal Teilhard Bergsonovo dielo *Tvorivý vývoj*, ale treba predpokladať, že urobilo na neho veľmi inšpirujúci dojem.

24. augusta 1911, t. j. po zavŕšení 30. roku života bol Teilhard vysvätený za kňaza. V r. 1912 odišiel z Hastingsa do Paríža, kde zostal až do vypuknutia prvej svetovej vojny.

V Paríži pod vedením medzinárodne uznávaného profesora paleontológie a prahistórie Marcellina Bouleho prehlboval svoje vedomosti tak, aby získal odborné vzdelanie. Ako kňaz a paleontológ v jednej osobe dostáva sa do položenia, ktoré bolo typické pre moderného inteligenta doby: má náboženstvo, ktoré uspokojuje jeho srdce, nie však jeho hlavu; a pestuje vedu, ktorá uspokojuje jeho hlavu nie však jeho srdce (pozri 1, s. 42). Teilhardovi jeho rýdzosť i jeho temperament bránili v tom, aby ako neintegrovaná osobnosť šiel cestou dvojkoľajnosti, ktorá vyúsťuje v schizofréniu. Tak sa téma „kresťanstvo a veda“ stali hlavnou témou Teilhardovho života.

V roku 1913 sa Teilhard zúčastnil vykopávkov v severnom Španielsku. Rozhodol sa urobiť doktorát z geológie, ale vypuknutie svetovej vojny skrížilo jeho plány. V decembri 1914 Teilhard nastúpil na front ako jednoduchý vojak sanitnej služby. Nasledovali roky života na fronte, kedy bezprostredne prežíval útrapy a peklo vojny. Uprostred vojnových zákopov neúnavne rozvíjal idey, ktoré vzličili v jeho duši. Svedčí o tom Teilhardov *Denník (Notes et Esquisses)*, ktorého prvých 5 zošitov v rozsahu 376 strán, publikovali Nicole a Karl Schmitz-Moorman pod titulom *Journal* v Paríži v r. 1975 a ktorý sa rozprestiera na obdobie od 26. augusta 1915 do 4. januára 1919. Z tohto denníka vidieť, ako sa Teilhard postupne vyslobodzoval z okov scholastickej, statickej teológie a ujasňoval si svoju úlohu, ktorú spoznal ako cestu, ktorou má ísť. Je pozoruhodné, ako si Teilhard už počas prvej svetovej vojny uvedomoval neľahkú úlohu novátora a nebezpečnosť takej cesty (záznam v denníku z 10. dec. 1917). V roku 1915—1916 sa znova (pravdepodobne druhý krát) stretol s myšlienkami J. H. Newmana (1801—1890) a v súvislosti s tým do svojho denníka napísal, že čím viac ho číta, tým viac cíti jeho duchovnú

príbuznosť (záznam zo 16. i 17. júla 1916). Páčila sa mu Newmanova výzva spojiť lásku k Bohu s láskou ku každej prirodzenej forme života. Teilhard súhlasil s Newmanom aj v tom, že je dôležitejšie odporovať základným omylom myslenia, ako dosiahnuť niekoľko obrátení alebo strácať čas spormi medzi konfesiami. Ako blízke a poučné mohli mu znieť aj Newmanove upozornenia, že tí, ktorí predčasne chcú doviest k víťazstvu určité pravdy, vystavujú sa nebezpečenstvu, že sa utopia v heréze.

Z Teilhardovej korešpondencie obdobia prvej svetovej vojny sú najdôležitejšie listy, ktoré písal svojej neteri Marguerite Teilhard-Chambonovej (vydala ich pod názvom *Genèse d'une pensée* (pozri 2). K nej bol Teilhard najotvorenejší. Z jeho vývoja a vnútorného zápasu mnoho odhaľujú aj listy priateľom (tie, ktoré písal Augustovi Valensinovi, Brunovi de Solangeovi a Henrimu Lubacovi vyšli ako *Lettres intimes* v Paríži r. 1969).

Teilhard však chcel svoje idey aj rozširovať medzi ľuďmi, a preto tvoril a písal. Od apríla 1916 do konca roka 1918 napísal 15 esejí. Prvá z nich *Kozmický život* (dokončil ju 24. 4. 1916) má lyrický štýl a Teilhard o nej povedal, že chcel v nej vyjadriť „predovšetkým niekoľko svojich žeravých videní“. V súvisi s neustálym ohrozením života na fronte ju chápal ako svoju „duchovnú závet“. Zdôraznil v nej, že na poli poctivej a s presvedčením konanej práce Pokroku je možné zosúladiť kresťanstvo a svet, pretože je možné uskutočniť úprimné spojenie medzi určitou formou viery v Život s vyznaním hodnoty Evolúcie. Druhá esej *Naše zmocňovanie sa sveta a kráľovstvo Božie* (20. 9. 1916), písaná južne od Verdunu, variuje tematiku prvej, keď kladie dôraz na spoluprácu kresťana s pokrokom. Teilhard v nej hovorí o oprávnenosti a potrebe vytvoriť súzvuk medzi prirodzeným a nadprirodzeným vývojom ľudstva. Ďalší Teilhardov spis *Kristus v hmote* (14. 10. 1916), napísaný vo chvíľach medzi „tichými“ a „zablatenými i krvavými hodinami“ pred douaumontským útokom, obsahuje tri rozjímania podobné videniam fantasticko-mystického charakteru, v ktorých sa snažil podľa svojich schopností v čo „najkrajšej forme zobraziť nášho Pána Ježiša Krista v hĺbke srdca vecí“ (2, s. 166). Teilhard dúfal, že časopis *Études* uverejní jeho vizionárske poviedky, ale „neprešli cez sito redaktorov“. V ďalšom spise *Zápas s množstvom* sa Teilhard zaoberal vzťahom „jedného a množstva“. K tejto problematike sa vrátil aj v pojednaní *Tvorivé zjednotenie* (sept. 1917), keď predtým napísal *Mystické prostredie* (13. 8. 1917), v ktorom zdôrazňuje potrebu takého „realizmu, ktorý podporuje mystiku“ (2, s. 254), v zmysle bytostnej zbožnosti. Potom nasledovali spisy: *Túžim späť na front*, *Duša sveta*, *Veľká monáda* (15. 1. 1918) *Večne ženské* (19.—25. 3. 1918) a spis *Môj vesmír* (14. 4. 1918), v ktorom Teilhard pojednáva o svojom spôsobe videnia kozmu o tom, ako s tým súvisí askéza v zmysle plného úsilia a jeho filozofia zjednocovania.

26. mája 1918 počas krátkej dovolenky Teilhard zložil v Sainte-Foy-les-Lyon veľký rádový sľub, ktorým sa po skoro dvadsaťročnej ceste stal plnoprávnym členom jezuitského rádu. Ani to nebolo bez komplikácií, pretože lyonský provinciál Chanteur bol proti tomu, aby Teilhard sľub skladal. Nemaľú úctu poživajúci jezuita Vulliesz-Sermet sa však za Teilharda zaručil a to rozhodlo.

Pa návrate na front Teilhard napísal modlitebné rozjímanie *Kňaz* (8. 7. 1918), potom esej *Činná viera* (28. 9. 1918), *Kristova podoba* (Forma Christi) a náčrt o univerzálnom prvku sveta.

Je obdivuhodné, že človek, ktorý ako sanitár denne zakúšal hrôzy vojny a väčšinu času trávil v blate zákopov, písal štúdie o zložitých problémoch života. Obyčajne hneď potom, ako dokončil niektorú zo svojich esejí, poslal ju neteri Marguerite Teilhard-Chambon a niekedy aj niektorému zo svojich priateľov v jezuitskom ráde. V dvoch prípadoch sa pokúsil aj o uverejnenie. Jeden z jeho spisov neprijali a druhý (*Túžim spáť na front*) v skrátenej podobe uverejnili. Všetky boli vydané až po Teilhardovej smrti. Grassetovo vydanie, ktoré vyšlo v r. 1965 pod názvom *Écrits du temps de la guerre* (1916—1919), obsahuje ešte ďalších päť spisov (*Poznámky v službe evanjelizácie novej doby, Zaslúbená zem, Univerzálny prvok, Mená hmoty a Duchovná potencia hmoty*), ktoré Teilhard napísal v roku 1919 (dva posledné už v Paríži a Jersey), a tak spolu je to v Grassetovom vydaní 20 spisov s rozsahom 446 strán. V r. 1976 vydavateľstvo Seuil vydalo Grassetovo vydanie z roku 1965 ako 12. zväzok Teilhardových diel.

Teilhardove spisy z obdobia prvej svetovej vojny obsahujú v zárodku neskoršie rozvinutú podobu všetkých jeho ideí. Sám Teilhard o nich povedal: „Všetko, čo som neskôr jasnejšie formuloval, je už v nich“ (2, s. 50). Tendencia a program, ktorý v nich Teilhard sleduje, je: odstrániť priepasť medzi tradične staticky interpretovanými pravdami zjavenia a dynamickým obrazom sveta.

10. marca 1919 Teilharda prepustili do civilu. Už predtým písal provinciálnemu vedeniu svojho rádu v Lyone o tom, že by po prepustení z armády rád pracoval na Katolíckom inštitúte v Paríži. Jeho plán sa stretol so súhlasom predstavených, a tak Teilhard roky 1919—1923 strávil v Paríži. Rozhodol sa realizovať svoj predvojnový plán získať doktorát z odboru geológie. Za vedľajší odbor si zvolil botaniku. Na Sorbone študoval geológiu a paleontológiu, pracoval v laboratóriu Múzea pre dejiny prírody a pôsobil aj ako profesor geológie na Katolíckom inštitúte. Teilhard usilovne študoval a v rýchlom slede získal potrebné vysvedčenia o skúškach z geológie, z botaniky a z biológie. Od Veľkej noci 1920 začal pracovať na téme svojej dizertačnej práce: *Cicavce horného eocénu vo Francúzsku a ich náleziská*. V roku 1920 napísal esej *Poznámky o pokroku*, v ktorej zdôrazňuje nezadržateľnosť pokroku, a potom vo februári 1921 prednášku *Veda a Kristus*. Poukazuje v nej na to, ako nás analytický spôsob prístupu k realite vedie k najnižšej

hranici hmoty, kým syntetické videnie javov odhaľuje vzostupné zjednocovanie, ktoré dostáva zmysel len vtedy, keď Krista chápeme ako princíp, tvoriaci syntézu, Začiatok a Koniec, základný i klenbu završujúci kameň, za Dokonávateľa a Naplňovateľa, ktorý všetko zdokonaľuje a spevňuje.

22. marca 1922 bol Teilhard promován na doktora prírodných vied. V r. 1922—23 sa stal predsedom Geologickej spoločnosti Francúzska, čo bolo dôkazom vysokého ocenenia jeho odborných kvalít.

Do r. 1923 spadá Teilhardova prvá cesta do Číny. Na základe pozvania prišiel do Tientsinu, kde bolo múzeum pre geológiu a paleontológiu Číny. Odtiaľto podnikol štvormesačnú expedíciu do Mongolska. Aj pri ponáraní sa do ďalekej minulosti Teilhard myslel na budúcnosť ľudstva. Uprostred ázijskej púšte Ordoš napísal úvahu *Omša nad svetom*, v ktorej rozjíma o eucharistickej prítomnosti vo vesmíre v zmysle univerzálnej prítomnosti Slova. Slová Pánove „Toto je moje telo“, ktoré sa bežne chápu v malých rozmeroch individualistického nazerania, rozšíril a aplikoval na kozmické dimenzie a Bohu ponúka prácu i pot celého Sveta. V tomto svojom modlitebnom rozjímaní na jednom mieste prosí: „Bože môj, odvážnou novotou svojho zjavenia rozptýľ to detinsky bojazlivé zmýšľanie, ktoré si na tomto svete nevie predstaviť od nášho úboho nedokonalého Organizmu mohutnejší a dokonalejší“ (3, s. 15). V roku 1923 napísal aj esej *Panteizmus a kresťanstvo*, v ktorej základnú panteistickú tendenciu človeka v zmysle záujmu o Celok chápe ako Bohom spôsobované priťahovanie a „krstí“ (kristianizuje) ju tak, že usmerňuje pohľad na Krista, v ktorom sa nám dostáva spásy do tej miery, nakoľko sa stávame „jedným“ v Kristovi. Teilhard myslí na Kristovu inkarnáciu v podobe kolektívneho Tela, v súvislosti s ktorým hovorí, že veriaci v Krista má právo aj na to, aby si zahalil „nadprirodzený organizmus“, ktorého súčasťou sa cíti, „aspoň do takých pevných štruktúr, aké sa ukazujú v uchopiteľných skutočnostiach prirodzeného kozmu“. Teilhard tým poukazuje nielen na potrebu vidieť súvislosť medzi hmotnou základňou živej prírody a duchovnou nadstavbou života duchovného organizmu, ale aj na to, že štruktúru a zákonitosti oboch máme chápať prinajmenej s rovnakou vedeckou vážnosťou.

Na jeseň 1924 sa Teilhard vrátil do Paríža a mal otvorenú cestu k paleontologickému výskumu Francúzska. Udržiaval spojenie s európskym centrom paleontologického výskumu a pestoval čulé kontakty so svetom študentov, u ktorých jeho myšlienky nachádzali dobrú ozvenu. Túto jeho aktivitu 13. novembra 1924 náhle zastavil list jeho provinciála pátra Costu de Beauregarda, ktorý ho urýchlene volal do Lyonu. V súvisi s pokusmi vysvetliť „dedičný hriech“ sa Teilhard dostal do podozrenia, a to v samom Ríme, že v tomto smere nezastáva učenie cirkvi, čoho následkom bolo, že na Katolíckom inštitúte urobili z neho profesora „na dovolenke“ a podnikali sa kroky, aby sa vrátil do Číny. Stalo sa tak po Veľkej noci r. 1926, keď Teilhard loďou Angkor odchádzal prakticky

do vyhnanstva. Po príchode do Tientsinu najprv spracoval fosilné nálezy, ktoré sa medzičasom nahromadili, a potom sa zúčastnil konferencie v Pekingu, kde si pod vplyvom prednášky profesora Harvardskej univerzity Parkera ešte viac uvedomil, aká obrovská priepasť oddeľuje svet vedeckého myslenia a svet teologického spôsobu myslenia a vyjadrovania. Teilhard videl, že tieto dva svety si nerozumejú a v súvislosti s tým si ako veriaci a vedec v jednej osobe kládol otázku, či je „schopný na to, aby hovoriac rečou prvého (sveta) správne vyjadril to, čo druhý svet zachoval a opakuje slovami, ktoré sa mnohým stali nezrozumiteľnými“ (*Lettres de voyage*, jún 1926). V súvislosti s tými úvahami a Teilhardovým zápasom správne a výstižne poznamenal R. Speaight (v životo-pise, ktorý vyšiel aj francúzsky), že to bol Teilhardov jákobský „boj s anjelom“ a že kritiky, ktoré odporovali niektorým Teilhardovým formuláciám, dokazujú len to, že v tomto zápase musia byť chyby i víťazstvá. Dôležité je, aby zápas pokračoval.

V Číne pracoval Teilhard na základe poverenia parížskeho Múzea pre dejiny prírody, od ktorého dostával aj hmotné prostriedky na výskum. Tie neboli veľké, a preto keď vo februári 1927 dostal ponuku od nadácie Carnegie, aby sa stal vedúcim paleontologického výskumu v Číne, ponuku prijal, čo mu umožnilo realizáciu väčších projektov. V lete 1927 spolu s priateľom, jezuitským pátrom Emilom Licentom, ktorý založil múzeum pre geológiu a paleontológiu Číny, Teilhard podnikol výpravu do oblasti Dalai-Nor, kde obaja boli už v roku 1924.

V roku 1927 Teilhard dokončil svoju prácu *Božie prostredie* (vyšla aj v češtine), v ktorej spája lásku k Bohu a zdravú lásku k svetu tak, aby sa vzájomne podporovali v prospech a znásobovania rozvoja sveta. Neskôr o tejto svojej práci napísal: „Je to kus chleba, viac-menej upečený, ktorý som predložil pred zástupy kresťanov, ktoré mrznú a hladom umierajú v cirkvi, ktorá sa stala neľudskou“ (v liste pani Haardtovej na Veľkú noc 1938).

V r. 1927 Teilhard dostal povolenie k občasnej návšteve Francúzska. Využil to a čas od septembra 1927 do augusta 1928 strávil vo Francúzsku. Koncom augusta 1928 preskúmal jaskyne v Pyrenejách, ale jeho myseľ znovu a znovu zamestnávala priepasť medzi horou vedy a viery. V tomto období napísal náčrt na tému *Fenomén človeka* (neskôr na túto tému napísal knihu). Pod „fenoménom človeka“ Teilhard rozumel tú skutočnosť, že „v našom vesmíre sa zjavila schopnosť reflexie a roz-mýšľania“, čo sa pri pohľade z diaľky javí tak, ako keby zem „žiarila myšlienkou“. Ide o nový „obal“ Zeme, ktorý nevznikol náhodne, ale ho od počiatku pripravovalo formovanie univerzálnej evolúcie Sveta.

7. novembra 1928 sa Teilhard vydal na spiatočnú cestu do Číny. Na tejto ceste sa na niekoľko mesiacov zastavil v Etiópii a Somálsku. Stalo sa tak na pozvanie Henriho Monfreida, s ktorým sa zoznámil na svojej druhej ceste do Číny a ktorý Teilharda s nadšením obdivoval. Svedčia o tom jeho riadky, ktoré napísal v *La Table ronde* (jún 1955),

v ktorých medzi iným hovorí, že Teilhard „tak vedel zobudiť mŕtve povedomie k novému životu, ako nazaretský Ježiš vzkriesil Lazara“.

S piatimi debnami fosilných pozostatkov Teilhard pokračoval (začiatkom februára 1929) v ceste do Číny.

V decembri 1929 Čiňan Pei a Kanaďan Black objavili v Číne lebku pračloveka, ktorý dostal meno *Sinanthropus pekinensis* (*Homo erectus*). Pri vyhodnocovaní tohto nálezu spolupracoval aj Teilhard a patrilo tak k prvým, ktorí spoznali význam tohto objavu pre vývinovú teóriu. Podľa Teilharda „synantrop bol bytosťou, v ktorej už horel plameň myšlienky; bol to už teda „homo faber“, ktorý chodil na dvoch nohách a používal ruky ako my. Tvoril nejakú prechodnú bytosť medzi pitekanthropom a človekom neandertálskym“ (v liste Pierrovi Lamareovi z 1. januára 1930, ktorý cituje Speaight).

V máji 1930 sa Teilhard zúčastnil ďalšej expedície do Mongolska so skupinou čínskych geológov. Na jeseň dostal od predstavených povolenie na návštevu Francúzska, a tak sa 10. septembra vydal na cestu a transsibírskeym expresom po osemďnovej ceste došiel do Paríža. Navštívil chorého otca v Sarcenate a zostal vo Francúzsku do decembra. Pretože mal dve pozvania z USA, do Číny sa vracal cez Ameriku. Prednášal v newyorskom Osborn Research Clube a na Kolumbijskej univerzite, prezrel si múzeum v Chicagu a potom zo San Francisca cez Havajské ostrovy a Japonsko sa vrátil v marci 1931 do Číny. Na tejto ceste napísal esej *Duch zeme*. Pôvodne jej chcel dať názov *Kniha zeme* a chcel v nej hovoriť nie ako Francúz alebo príslušník niektorej triedy, ale ako Človek alebo jednoducho ako obyvateľ Zeme (v liste kanonikovi Gauderfroyovi). Teilhard v nej vychádza z toho, že v duchu človeka ako v jedinom a nenahraditeľnom plode sa zhromaždila plnosť vyspelého života Zeme, a tak vlastne celá kozmická hodnota Zeme. Z hľadiska dejín života v Človeku sa odohráva transformácia skutočností i hodnôt z roviny biologickej do roviny mravnej. Kým do vzniku človeka individuum bolo podrobené rodu, v človeku ako v osobe sa vytvorilo samostatné centrum. V súvislosti s tým Teilhard ukazuje, že roztrúsenosť centier, ktoré by si boli sami sebe cieľom, neznamená pokrok, ale že je potrebné budovať ďalšie poschodie tak, aby napriek hodnote nezávislosti (či práve preto) sa ľudské centrá podrobili vyššej Jednote. Túto majú budovať mocou energie lásky tak, aby sa vytvorila „spoločná duša“, ktorá cíti a vníma priťahovanie Stredobodu, na ktorý sa všetko sústreďuje. Niet pochýb, že tým Stredobodom je pre Teilharda Boh, ktorý „sa skláňa nad duchovnú hladinu Zeme, aby vdýchol do nej prvé rysy svojej Krásy“ (4, s. 55).

V roku 1931/32 sa Teilhard zúčastnil expedície do Strednej Ázie, z ktorej sa vrátil vo februári. 12. 2. 1932 zomrel Teilhardov otec. Skoro súčasne so správou o otcovej smrti sa dozvedel o tom, že štyri knihy jeho priateľa, filozofa a matematika Eduarda Le Roya (1870—1954), ktorý chápal filozofiu ako syntézu vedy a spirituality a ktorého „pria-

teľstvo pôsobilo na celý Teilhardov život ako zúrodňujúca rieka“ (Speaight), boli dané na index. Preto keď v septembri 1932 znova prišiel na dovolenku do Francúzska, srdce mal ešte plné horkosti, ktorú ešte znásobila smrť modernistu Laberthoniéra, už prv daného na index, ako aj jeden článok v La Croix, takže v liste Valensinovi 20. 10. 1932 napísal: „Už viac nebude možné hovoriť o témach, ktoré sa len ozaj zďaleka vzťahujú na náboženské veci; a kresťania začínajú túto situáciu pokladať za dobrú a normálnu. Čoskoro nebude čo závidieť tej moci, ktorú Cirkev rozbila pred dvetisíc rokmi... Ododneška jediným cieľom môjho života bude to, aby som pracoval a rozbil ten kruh, do ktorého (aká ironia!) synovia svetla zatvorili Ducha. Zomrieme na to, že už nemáme nikoho, kto by bol schopný zomrieť za pravdu“.

Po štvormesačnom pobyte vo Francúzsku sa Teilhard koncom marca 1933 vrátil do Peking. V máji dostal z Ríma list, ktorým sa mu zakázalo, aby prijal úradné miesto v Paríži. 27. 6. 1933 odcestoval na dva mesiace do USA a prednášal na geologickom kongrese vo Washingtone. V roku 1933 napísal aj esej *Kristológia a Evolúcia*, v ktorej poukazuje na to, že tzv. „dedičný hriech“ je „statickým riešením problému zla“, a preto sa Teilhard stavia proti tradičnému výkladu tzv. prvého pádu a usiluje o riešenie problému zla v kontexte s problémom evolúcie.

V r. 1934 podnikol dve výpravy do doliny Jantse a do Honana a v októbri dokončil esej *Ako verím*.

V roku 1935 podnikol cestu do južnej Číny a koncom mája (spolu s abbé Breuilom) opäť vlakom cez Sovietsky zväz cestoval na dovolenku do Paríža. Geológ Helmut de Terra, s ktorým sa Teilhard zoznámil na kongrese vo Washingtone, požiadal Teilharda, aby sa s ním zúčastnil expedície do Indie. Teilhard pozvanie prijal a začiatkom septembra na lodi Cathary vyplával z Marseille, aby sa zúčastnil výpravy do severnej a strednej Indie. Odtiaľ 22. decembra 1935 parníkom z Kalkaty cestoval na Jávu, kde bol objavený *Pitekanthropus*. Už počas plavby do Indie písal: „Teraz, keď už došlo k podstatnému objavu, totiž že nás nesie so sebou vlna povedomia pokroku, akú dôležitú vec môžeme ešte v minulosti nájsť? (v liste z 8. 9. 1935 v *Lettres de voyage*). Teilharda čoraz viac neuspokojovala jeho práca ako paleontológa; bratovi o tom 21. 1. 1936 napísal: „Stále menej sa mi javí veda, ktorej toľko ďakujem, dostatočným cieľom môjho života. Právý záujem môjho života už dlhšiu dobu patrí úsiliu: lepšie odhaliť Boha vo svete. Je to ťažká otázka, ale to je jediné povolanie, ktoré pokladám za vlastné, a nič ma nemôže odviesť z tejto cesty“.

7. februára 1936 zomrela Teilhardova matka. Teilhard sa o tom dozvedel krátko po návrate do Číny. V apríli podnikol exkurziu na poloostrov Shantung. 4. mája dokončil esej *Náčrt o osobnom univerze*. Zaoberá sa v nej problémom zjednocovania, ktoré je podľa Teilharda najblaženejším, ale súčasne aj najťažším procesom. Hlavný faktor (bez konkurencie) pri zjednocovaní vidí Teilhard vo vzkriesenom Kristovi.

V novembri 1936 artikuloval svoje myšlienky o vtedajších prejavoch krízy sveta v esejí *Zachráňme ľudstvo*, ktorá vyšla v parížskom časopise jezuitov *Etudes* a patrí k tým niekoľkým, ktoré vyšli za Teilhardovho života. Teilhard v nej odmieta koniec sveta očakávajúci pesimizmus a píše: „Vidím to tak, že civilizácia prešla kritickým bodom a nezraniťelne vychádza spod takých úderov, ktoré by boli mohli rozboriť Egypt, Rím a Atény“. V prebiehajúcej kríze sveta videl „krízu pôrodu“ a nie „symptómy smrti“. Teilhard sa však stavál kriticky k úradnej cirkvi za to, že prejavovala sympátié k fašizmu (pre jeho reakčnosť) a že odsudzovala komunizmus preťo, lebo chce zmeniť svet (v liste Valensinovi 25. 5. 1938).

Vo februári 1937 Teilhard cestoval do Spojených štátov na kongres paleontológov vo Filadelfii. Catholic College mu tu udelil medailu Gregora Mendela. Katolícka univerzita v Bostone mu mala udeliť česťný doktorát, ale v poslednej chvíli sa situácia zmenila a k udeleniu doktorátu nedošlo. Stalo sa tak pre nepochopenie Teilhardových myšlienok o evolúcii, ktoré vyjadril v interview pre časopis *New York Times*. v marci Teilhard napísal dve eseje: *Jav duchovného* a *Duchovná evolúcia*. Z USA odišiel začiatkom apríla 1937 a do Číny sa vracal cez Francúzsko. Plavba z Marseille trvala 6 týždňov a počas nej napísal esej *Ľudská energia*.

V polovici decembra 1937 Teilhard opustil Čínu a podnikol začiatkom roka 1938 (spolu s geológom Helmutom de Terra) expedíciu do Barmy. Z listov, ktoré v tejto dobe písal, je pozoruhodný list, ktorý napísal 16. 3. 1938 pani Haardtovej. Spomína, ako mu zdravotne dobre urobili tri mesiace strávené v džungli, a medziiným píše: „Ako vždy, keď som na dlhšie vypadol zo svojho sociálneho a náboženského prostredia, aj teraz ostro cítim tie základné (od narodenia dané) rozdiely, ktoré ma oddeľujú od bežných ideí a vyjadrení náboženstva. To všetko neukazuje na to, že moju osobu očakáva zvlášť pokojná budúcnosť. Ale to nič nie je, ak — aj keď len trocha — sa mi podarilo urýchlif narodenie toho nového kresťanstva, ktoré svet potrebuje.“

Z Barmy Teilhard cestoval na Javu. Táto jeho druhá návšteva na Jáve sa uskutočnila po Veľkej noci 1938 a počas svojho dvojtýždňového pobytu sa Teilhard zaujímal hlavne o lebky „*Homo soloensis*“, ktoré vykopali v Ngandongu a ktoré vykazovali určitú podobnosť s charakteristickými znakmi pitekantropa. Začiatkom mája sa Teilhard vrátil do Číny. V júni 1938 začal pracovať na diele *Fenomén človeka* (ktoré dokončil v júni 1940). V tomto období Teilhard dostal tri ponuky z Paríža, aby prijal miesto paleontológa. Medzi nimi bola aj parížska Sorbona, ktorá mu ponúkla miesto vo svojom Ústave pre paleontológiu človeka. Teilhard požiadal cirkevné orgány o súhlas a 21. sept. 1938 loďou cez Spojené štáty sa v novembri vrátil do Paríža. Dúfal, že konečne nájde platformu aj pre šírenie ideí, ktoré ním hýbali. Očakávajúc praktické riešenie zaujatia miesta, prednášal na viacerých konferenciách, niekolkó týžd-

ňov strávil v Anglicku (od roku 1937 bol čestným profesorom Kráľovského inštitútu pre antropológiu) a v marci 1939 mu vyšlo v *Études* pojednanie *Mystika vedy*. Nakoniec sa Teilhardova nádej znovu ukázala ilúziou a sklamaný koncom júna opäť opúšťa Francúzsko. Cez USA, kde mal prednášku na konferencii geológov, 30. augusta 1939, päť dní pred vypuknutím druhej svetovej vojny, sa vrátil do Peking.

Teilharda nezaujímal politický povrch udalostí a aj vojnu posudzoval z perspektívy, ktorá ju vidí v kontexte s vývojom ľudstva. Na Vianoce 1939 zhrnul svoje myšlienky o vojne v úvahe *Udrela hodina, treba sa rozhodnúť. Aj takto možno chápať vojnu* (v 7. zv. Spisov). Ako pred dvoma rokmi, aj tu Teilhard prejavuje optimizmus v súvislosti s budúcnosťou ľudstva. Podľa neho nejde o smrteľnú chorobu ľudstva, ale o ťažkosť rastu. Na dne otrasov, ktoré stravujú národy, Teilhard objavuje zmeny veku dospelosti ľudstva a v súvislosti s tým prameň ťažkostí vidí v tom, že sa ľudstvo musí sformovať „v jedno telo“. Teilhard kritizuje fašizmus za to, že buduje na surovej moci, ale uznáva, že „je čas plánovať novú Zem“. V tomto pojednaní Teilhard kritizuje aj „márne sny demokracie“ o svete „statických právd“ a pripomína, že je koniec veku neutralistického pluralizmu.

Teilhard dostal pozvanie, aby sa v New Yorku zúčastnil kongresu, na ktorom mal prehovoriť aj Einstein a Maritain, ale Rím mu účasť na kongrese nepovolil. Aj pomery druhej svetovej vojny prispeli k tomu, že Teilhard bez prestávky strávil v Číne skoro celých 7 rokov (1939—1946). Pre neisté pomery i nedostatok finančných prostriedkov pracoval v laboratóriu spolu s pátrom Pierrom Leroyom a čínskym geológom Peiom. V júni r. 1940 dokončil dielo *Fenomén človeka*, ktorým sa stal po svojej smrti známym a ktorým vyvolal záujem o svoje spisy. Prostredníctvom jedného priateľa sa táto Teilhardova práca leteckou poštou v marci 1941 dostala do USA, odkiaľ ju diplomatickou poštou dostali do Ríma. Tam ju cenzori tri roky „strážili pod svojimi lakťami“ (Speaight), aby sa Teilhard 6. augusta 1946 dozvedel, že zakázali jej vydanie.

V roku 1941 Teilhard napísal esej *Myšlienky o pokroku* (prvú časť tvorí prednáška, ktorú mal 3. 3. 1941 na francúzskom vyslanectve v Pekingu), ako aj spis *Atómový charakter Ducha*, v ktorom sa usiluje o pochopenie štruktúry stavebnej látky vesmíru. V roku 1942 napísal sedem úvah. Medzi nimi aj *Univerzalizácia a zjednocovanie, Nový Duch*, ako aj *Miesto človeka v univerze*. Zo šiestich esejí, ktoré napísal v r. 1943, najvýznamnejšia je *Super-ľudstvo, Super-Kristus, Super-Láska* a zo štúdií, ktoré napísal v r. 1944 treba spomenúť aspoň esej o dialektike zjednocovania, ktorej dal nadpis *Centrológia*.

Napriek skrivodlivosti a príkoriau zo strany cirkvi, ktoré neraz naplnili Teilhardovo srdce horkosťou, Teilhard sa s nádejou díval do budúcnosti a očakával radikálne zmeny v cirkvi i v štáte. Svedčí o tom list zo dňa 13. 8. 1944, ktorý napísal Eleanore Tafelovej. Píše v ňom:

„Vôbec si neželám, aby došlo k nejakej sociálnej kataklizme, ale pýtam sa, či tá nová viera, ktorú tuším, nečaká na to, aby — pri svojom rozvoji — plnou silou oslobodila Zem od tej starej cirkevno-sociálnej kôry, ktorá nás zviaza ako výsledok dvetisícročného vývoja kresťanstva. Až vtedy prestaneme myslieť a modliť sa v duchu mladšej doby kamennej, keď zvrháme zo seba aj posledné zvyšky tejto doby.“

Z esejí, ktoré napísal v roku 1945, treba spomenúť aspoň *Kresťanstvo a evolúcia*, (s podnadpisom *Návrhy v službe jednej novej teológie*) a esej *Vynára sa veľká udalosť: ľudská planetizácia*. 30. septembra 1945 Teilhard dostal od francúzskeho prezidenta De Gaulla oznámenie, že sa môže vrátiť do Francúzska a že by boli radi, keby tak urobil. Zaistili mu i miesto v lietadle. Od svojej rádovej vrchnosti dostal však povolenie k návratu až začiatkom r. 1946, a tak nastúpil cestu loďou až 1. apríla a do Paríža pricestoval 3. mája. Jeho návrat sa odohral v 65. roku jeho života. Vlasy mal už biele a uvedomoval si, že sa deň jeho života kloní k večeru. Neprestal však tvoriť a písať. V r. 1946 napísal pojednanie *O stupňoch vedeckej istoty idey evolúcie. Kresťanstvo a veda* a svoje myšlienky v súvislosti so vznikom atómovej bomby zhrnul v úvahe *Niekoľko myšlienok o duchovnom vplyve, ktorý vyvolala atómová bomba*. Teilhard v nej odmietol pesimistické názory a vyjadril presvedčenie, že zhotovením atómovej bomby ľudstvo dospelo do štádia, keď definitívne môže zlikvidovať vojnu, a to z dvojakého dôvodu: obrovská sila ničenia znemožní vedenie vojny a vojnový duch bude porázaný tým, že čoraz viac budeme pokladať vojny za čosi zastaralé, neprimerané dobe.

V roku 1947 popri iných napísal aj esej *Viera v mier*. Teilhard v nej vyjadruje svoje pevné presvedčenie, že univerzálny, pevný mier je ľudsky možný. Ako „geobiológ“ vyvracia názory, ktoré tomu odporujú, a tvrdí, že ľudstvo je nielen schopné žiť v mieri, ale aj jeho vnútorná štruktúra ho núti k tomu, že „sa nemôže vyhnúť tomu, aby sa raz nepozdvihlo do stavu mierového spolužitia“.

V Paríži býval Teilhard v priestoroch svojho rádu. Prednášal a zúčastňoval sa súkromných i verejných diskusií (napr. s kresťanským existencialistom G. Marcelom), v ktorých vysvetľoval a propagoval procedurálny obraz sveta, ku ktorému dospel. Cirkevná vrchnosť mu nakoniec zakázala, aby vystupoval na verejných schôdzach a Teilhard pochopil, že pre oficiálne cirkevné kruhy je v Paríži nevítaným hosťom. Niet sa preto čo diviť, že prijal pozvanie svojho priateľa abbého H. Breuila do Južnej Afriky, kde sa konala expedícia pod vedením paleontológa Kalifornskej univerzity dr. Campa. 1. júna 1947 však utrpel infarkt a ten mu prekazil plánovanú cestu.

I keď Teilhard nebol „odborným teológom“ (ani sám sa za takého nepokladal), predsa sa skostnatené cirkevné kruhy obávali jeho vplyvu a začali sa (aj v časopisoch) ozývať hlasy, ktoré žiadali, aby niektoré aj z tých mála Teilhardových uverejnených spisov dali na index. Ešte

počas svojho zotavovania bol oficiálne vyzvaný, aby prestal písať filozoficko-teologické eseje.

Na jar 1948 Teilhard odcestoval do Spojených štátov. V New Yorku chodil do Múzea pre dejiny prírody, navštevoval priateľov a prednášal na viacerých miestach. Veľmi ho znechucoval hysterický antikomunizmus, na ktorý v USA narážal. V súvisi s týmito skúsenosťami v liste svojmu priateľovi, pátrovi Leroyovi, medziiným napísal: „Ktovie, či práve nie v záujme kráľovstva Božieho nás nemá zachrániť dobré ponorenie do komunizmu!“.

Teilhard sa vrátil zo Spojených štátov v auguste 1948. V auguste napísal aj esej *Ako vidím*, v ktorej znova v systematickej podobe zobrazil, ako vidí svet. Ako 67 ročný sa rozhodol, že sa ešte raz pokúsi nájsť porozumenie u svojich nadriadených. Dostal totiž pozvanie od generála rádu, aby v októbri prišiel do Ríma. Teilhard ako vždy bol ochotný poslúchnuť, ale vnútorne sa ničoho nemienil vzdať. V liste Pierrovi Lamarovi 17. septembra napísal, že ho „musia brať takého, aký je, alebo vôbec nie“. Teilhard chcel dosiahnuť v Ríme odpoveď aj na dve celkom konkrétne otázky: či môže prijať katedru na Francúzskom kolégiu v Paríži a či by predsa len nemohol publikovať knihu *Fenomén človeka*. Výsledok cesty bol skľučujúci. Nadriadené orgány otázku vydania knihy nechali otvorenú a v deň odchodu mu oznámili, že ponúkanú profesúru nemôže prijať. To znamenalo, že nesmel učiť ani publikovať. V osobnom živote znova úplne sklamaný Teilhard zostal však optimistom, aspoň čo sa týka celkového vývoja sveta, a v liste pátrovi Metindelovi 11. 12. 1948 napísal: „Zostávam veľmi optimistický, čo sa týka vývoja sveta — v dlhšej perspektíve, a som radikálne proti našim existencialistom (kresťanským i nekresťanským) a našim eschatológom. Ale stále viac som presvedčený, že naše storočie je celkove ochotné odovzdať sa iba takej kresťanskej viere, ktorú silne prenikne a roznieti ľudský oheň: Domnievam sa, že keď je reč o presahujúcom rozvinutí duševných síl človeka, je chlad a agnosticizmus (sv. cirkvi) bezprostrednou príčinou toho že sa masy (aj elitné kruhy) odkresťančujú. Pokladám to za tým boľavejšie, že v správne pochopenom Kristovi máme všetko, aby sme prenikli svet duchom tak, ako to on práve hľadá. Pokrstiť neohumanizmus našej doby: hľa to je cieľ, ktorý máme dosiahnuť.“

Z Teilhardových esejí, ktoré napísal v roku 1949, spomenieme aspoň *Kopí sa ľudstvo biologicky na seba?* a esej *Jadro problému*, v ktorej Teilhard po skúsenosti v Ríme osobnejšie ako predtým pripomína svoju päťdesiatročnú skúsenosť a korene krízy vidí v odtrhnutosti tradičnej viery v Boha (ktorá sa stará iba o vertikálu) a viery vo vývoj sveta (ktorú charakterizuje horizontála). Teilhard ukazuje, že pravou cestou je priamka, ktorá organicky spája dve polovice pravdy, lebo predstavuje líniu, ktorá smeruje súčasne hore i vpred.

V r. 1950 Francúzska akadémia vied menovala Teilharda za svojho člena. Tým sa Teilhardovi dostalo najväčšej pocty, ktorú Francúzsko

môže dať svojim vedcom. V máji 1951 dostal ponuku, aby prijal miesto na mineralogickom oddelení Francúzskeho inštitútu, a keďže z cirkevnej strany neboli námietky, miesto prijal. Napriek tomu Teilhard cítil že určité cirkevné kruhy vidia v ňom iba „rušivý jav“ a došiel k záveru, že najlepšie by bolo, keby sa z Paríža na určitý čas stratil. Tak sa stalo, že v roku 1951 uskutočnil už predtým (v r. 1947) plánovanú cestu do Južnej Afriky. Docestoval tam 31. júla a znova pracoval v teréne ako paleontológ, ale otázky súvisiace s pračlovekom ho znovu a znovu viedli k otázkam ďalšieho vývoja človeka súčasnosti. 18. októbra opustil Kapské mesto a loďou odcestoval do Buenos Aires a po týždni odtiaľ odišiel do Spojených štátov, kde v roku 1952 podnikol exkurziu do západnej oblasti. Počas pobytu v USA navštívil niekoľko univerzít, ale aj pravidelne pracoval a uverejnil niekoľko článkov z odboru paleontológie. Cítil sa dobre, ale chýbal mu „kvas“ duchovnej atmosféry Paríža. Nevidel však žiadnu reálnu možnosť na cestu do Paríža, a tak sa 1. júla 1953 vydal na druhú cestu do Južnej Afriky a Rodézie. Spokojný s vykonanou prácou sa v novembri vrátil do New Yorku.

V r. 1954 dostal od svojho principála povolenie, aby tri letné mesiace strávil vo Francúzsku. Znova sa ho zmocnila nádej, že „snáď aj na vysokom mieste pochopili, že je tu čas, aby aj jeho nechali publikovať“ (v liste 17. 1. 1954 Brunovi de Solangesovi). Prišiel do Paríža a prejavil túžbu i ponuku napísať lepšiu knihu, ako napísal Jean Rostand (*Čo verím*), ktorú práve prečítal. Rím však jeho ponuku odmietol a prikázal mu, aby sa čím skôr vrátil späť do Ameriky. Teilharda nezlomil ani tento hrubý zásah. O tri dni (3. 8. 1954) napísal monsignorovi Brunovi de Solanges: „Vy viete, že ma to málo znepokojuje. Som presvedčený o konečnom víťazstve... Modlite sa, aby som do konca dobre vydržal.“ 5. augusta Teilhard odcestoval do Londýna a potom sa vrátil späť do New Yorku.

V marci 1955 napísal esej pre svoj osobný archív s nadpisom *Kristovské*, ktorú možno pokladať aj za Teilhardov duchovný testament. Sumarizuje v nej svoje videnie a odhaľuje, ako je Kristus naplnením Univerza. Pripomína, že len znovuzrodené kresťanstvo je schopné dvojitou mocou — mocou Kríža a vzkriesenia — urobiť z evolúcie „svojsky dynamické Náboženstvo“, ktoré umožní, aby Človek nielen veril a dúfal, ale vedel aj milovať tak, aby sa dostal do zasľúbenej zeme.

Na Veľký piatok 8. apríla 1955 Teilhard napísal list svojmu provinciálovi a priateľovi, pátrovi Ravierovi, že to, čo svet čaká od Boha, je zuniverzalizovanie a prehĺbenie zmyslu Kríža. Teilhard znova pripomína, že vo vesmíre, smerujúcom k spojeniu s Bohom, sa Kríž — bez toho, že by stratil zmierujúcu funkciu — stane symbolom noogenézy. Na Veľkonočnú nedeľu 10. apríla popoludní na návšteve „chystal sa vypíť čaj, položil list papiera na okraj okna, keď náhle v celej dĺžke padol ako vyfatý strom“ (Leroy v liste 17. apríla 1955).

Z načrtnutého prierezu Teilhardovho životopisu vyplýva, že Teilhard

videl priepasť, ktorá sa vytvorila medzi tradičným náboženstvom cirkví, ktoré sa díva „hore“, a medzi vierou moderného človeka v pokrok a napredovanie. Príťahovaný prírodou prechovával bytostnú lásku k Zemi a macošský postoj, ktorý k nej prejavuje cirkev, pokladal za nezdravý a falošný, lebo zrádza Bohom stvorenú Zem. Teilhard vedel aj to, že k priepasti medzi „náboženstvom neba“ a „náboženstvom zeme“ došlo premenou statického sveta na dynamický a procesuálny obraz o svete, a preto usiloval o transponovanie ideí kresťanskej zvesti zo statického do procesuálneho videnia sveta.

Keď sa dynamika moderného vedeckého obrazu sveta oprela o „stôl“ scholastickou metafyzikou interpretovaného kresťanstva, naklonila ho natoľko, že sa z neho zosypali na kryštál substancializované nádoby i tých najcentrálnejších pojmov kresťanskej viery. Teilhard sa ich nepokúšal zbierať a zliepať, ale sa usiloval „chlieb a víno“ biblickej zvesti formulovať v nádobách spôsobu myslenia a vyjadrovania dynamického obrazu sveta. Mal na to mimoriadne predpoklady. Bol postavený do stredu takých dvoch svetov, ktoré si zdanlivo odporujú. Výchovou a duchovným vzdelaním patrila k „synom neba“ a odborným vzdelaním i temperamentom k „synom zeme“. Dobré poznal obidva svety. Napísal: „Nepostavil som si oddelujúci múr medzi tieto dva svety, ale som nechal, aby tieto dva zdanlivo protichodné vplyvy celkom slobodne pôsobili na seba na dne mojej duše. Tridsať rokov som zasvätil hľadaniu ich vnútornej jednoty. Na konci tohto procesu spoznávam, že celkom prirodzene vznikla syntéza medzi dvoma prúdmi. Jeden nezabil, ale posilnil ten druhý. Dnes určite lepšie verím v Boha než kedykoľvek predtým. A aj to je isté, že aj vo Svet. Či podľa osobných merítok nie práve toto by mohlo byť istým svojským a aspoň počiatočným (východiskovým) riešením toho veľkého duchovného problému, na ktorý dnes naráža pokrokové krídlo ľudstva?“ (v úvode k práci *Ako verím*).

Pri svojom úsilí bol Teilhard presvedčený, že procesuálne chápanie sveta poskytuje možnosť lepšie a dokonalejšie vyjadriť kresťanské posolstvo ako starý statický obraz sveta. Treba povedať, že táto Teilhardova viera bola celkom oprávnená, pretože to boli proroci Starej zmluvy, ktorí objavili dejiny (dimenziu dejín), a Ježiš Kristus, ktorý vyrástol na pôde prorokov, poznal význam a hodnotu času, ktorý sa „naplňuje“. Novoveké „objavenie času“ v podobe „dejinnosti Sveta“ umožňuje nám, kresťanom, „návrat do Jeruzalema“ k autentickej biblickej zvesti, ktorá je dynamického charakteru a mieri k premene človeka i jeho sveta. Teilhardov myšlienkový zápas svedčí o ňom ako o mysliteľovi budúcnosti. Pritom právom možno povedať, že je „v plnom zmysle slova naj-revolučnejším mysliteľom európskeho kresťanstva 20. storočia“ (Fr. Heer v predslove ku knihe *Zwischen Alpha und Omega* od F. A. Vialleta).

Teilhardov ideový zápas sa netýka iba úzkeho kruhu akademických odborníkov, ale aj širokých dimenzií tradičného zamerania radových členov cirkví, a v takých dimenziách má byť riešený. Pre oslobodzovanie

sa od macošského postoja k Zemi a pre napomáhanie aj pastierom a ovečkám cirkví k láske k Životu práve preto je užitočné študovať Teilhardovo dielo. „Láska k Zemi“ — to je základný tón jeho diela. Započúvať sa do neho znamená znova nachádzať cestu synovstva Božieho, ktorá neznevažuje, ale posväcuje človeka i svet.

LITERATÚRA

1. HEMLEBEN, J.: Teilhard de Chardin. Hamburg 1966.
2. Genèse d'une pensée. Paríž 1962.
3. CHARDIN, T. de: A mindenség hymnusza. Sao Paulo 1970.
4. CHARDIN, T. de: A föld Szelleme. In: Az emberi energia. Sao Paulo 1971.
5. SPEAIGHT, R.: La vie de Pierre Teilhard de Chardin. Paríž 1970.
6. REZEK, R.: Bibliographie des écrits du P. Pierre Teilhard de Chardin et leurs traductions hongroises. Sao Paulo 1975.